

Het Parool, 22 april 2006

door: Maarten Moll

‘Ik kom nooit meer van de Roma af’

*Mariët Meester schreef met *Sla een spijker in mijn hart* een non-fictieboek over de Roma, Roemeense zigeuners. Ze reisde veel door Roemenië om de situatie van de Roma te onderzoeken. Ze ‘adopteerde’ er zelfs een. Maar een idealist wil ze niet worden genoemd. ‘Je moet ze een schop onder hun kont geven.’*

Waarom een boek over zigeuners? Of moet ik Roma zeggen?

‘Roma betekent “mensen” in het Romani. De meeste Roma hechten erg aan dit woord. Voor mij heeft het woord zigeuners overigens geen negatieve klank.’

Waarom een boek over Roma?

‘Dit is eigenlijk een vervolg op een boek dat ik in 1992 publiceerde, *De stilte voor het vuur*, en op hoofdstukken over de Roma die in het reisboek *De verdwaalde nomade* (2000) staan. Al die teksten heb ik voor dit boek bewerkt. In 2004 en 2005 zijn we opnieuw door Roemenië getrokken om de mensen die we op eerdere reizen hadden ontmoet, op te zoeken. Ook die verhalen staan in *Sla een spijker in mijn hart*. Wat was de vraag... 0, ja. Waarom een boek over Roma. In 1989 heb ik een reportage gemaakt voor Vrij Nederland over tot de Pinksterbeweging bekeerde zigeuners. Daarna las ik dat er in Roemenië twee miljoen Roma leefden. Bijna een tiende deel van de bevolking. Die verhouding kom je in geen enkel ander land tegen. Het was net na de revolutie daar, de Ceaușescu’s waren geëxecuteerd, en ik was erg benieuwd hoe de Roemeense Roma ervoor stonden. We, mijn man, de videokunstenaar en fotograaf Jaap de Ruig, hebben het vliegtuig gepakt en zijn naar Roemenië gevlogen.’

Waar vind je Roma?

‘Dat is eigenlijk heel makkelijk, aan de rand van dorpen en steden, daar waar het asfalt ophoudt.’

Sla een spijker in mijn hart is niet echt een vrolijk stemmend boek. De armoe, de woonomstandigheden. Hemeltemgend. Hoe ga je daarmee om?

‘Iets wat mij telkens weer frappeert, is dat wanneer je bij mensen logeert die in verschrikkelijke omstandigheden leven, dat niet betekent dat ze de hele dag ongelukkig zitten te zijn. Ook al woon je in een krot op een afgelegen plek in de heuvels, je hebt dan wel het

mooiste uitzicht van de wereld, je hebt het mooiste bronwater om te drinken. Ook al is je huis een hut met gaten in het dak, die hut heb je wél zelf gebouwd. Je brandstof haal je uit het bos. Dat alles betekent een zekere onafhankelijkheid. Bovendien: ook deze mensen kennen het gewone dagelijkse geluk dat iedereen in zijn leven kent: spelen, verliefd worden, kinderen krijgen, gezellig met je familie kletsen. Af en toe iets lekkers eten, zoals bosaardbeitjes of paddestoelen.'

Kwam je makkelijk in contact met de Roma?

'Het hielp al als je vertelde dat je van plan was een boek over ze te schrijven, dat vonden ze heel bijzonder. De meeste Roma waren zeer behulpzaam. Het plan was om een jaar in een dorp te gaan wonen, maar ik had al snel door dat je dan geen goed beeld van de Roma kon krijgen. Dus zijn we gaan rondreizen. Er zijn zoveel verschillende groepen. Je kunt ook niet spreken van "de" Roma. Er zijn groepen die elkaar niet eens verstaan en geen contact met elkaar hebben.'

Hoe zit dat precies?

'Je hebt geassimileerde Roma die net als Roemenen leven. Je hebt de traditionelen die prachtig kleurrijk gekleed zijn en nog naar hun eigen wetten leven en je hebt groepen die nog de namen dragen van de beroepen die ze vroeger uitoefenden en soms nu ook nog: lepelmakers, vertinners, muzikanten, berenleiders en koperslagers.'

Uit je boek blijkt dat het heel moeilijk is tot een soort nationale eenheid van Roma te komen. Hoe komt dat?

'De aspirant-leiders verwarren nog te vaak het begrip macht met rijkdom. En andersom; ze denken vaak dat iemand die rijk is, recht heeft op macht. En er is geen geschiedenis van democratie. Ik ben bij een aantal congressen geweest die als doel hadden die eenheid te bevorderen. "Ach," hoorde ik een keer achter me zeggen, "wat is democratie toch moeilijk." Gezien het aantal Roma zouden ze een paar man in het Roemeense parlement moeten hebben, maar dat is door de verdeeldheid nog steeds niet gelukt. Begin jaren negentig waren de Roma niet met hun eigen geschiedenis bezig. Dat verandert nu langzaam. Er worden films en documentaires gemaakt, er worden boeken over de eigen geschiedenis geschreven. Ook het taboe op de deportaties in de Tweede Wereldoorlog van Roma naar Transnistrië is opgeheven. Men schaamt zich niet langer en durft voor de eigen geschiedenis uit te komen.'

Zigeuners stelen, liegen en lichten de boel op.

'Kijk, dat bedoel ik nou...'

Ik chargeer.

'Dat is duidelijk.'

Julie zijn ook bestolen, opgelicht en voorgelogen, lees ik in je boek. Je schrijft: ‘... en wat doen ze: ons beduvelen, ons zoveel mogelijk tillen.’

‘Ja, maar de overgrote meerderheid van de Roma is dus niet zo. Je moet daar erg voorzichtig in zijn, anders bevestig je de vooroordelen. Je kunt de Roma niet als een groep beoordelen, dat is racisme. Wat één Rom doet, geldt niet voor de hele groep. Dat is altijd het gevaar geweest; die ene die het beeld voor de rest bepaalde.’

En je schrijft ook: Ik heb nergens spijt van, tot het einde van mijn dagen zal ik het risico blijven nemen om teleurgesteld te raken, maar ik ben geen naïeveling, er zijn wel grenzen.

‘Ja.’

Je bent een idealist?

‘Nee.’

Een wereldverbeteraar?

‘Ook niet! Ga weg. Als je met die instelling aan het werk gaat, is de kans op teleurstellingen groot. Al moet ik bekennen dat ik tijdens onze eerste reis wel idealistische trekjes bij mezelf ontdekte. Ik wilde zo graag iets doen. Maar langzamerhand kom je erachter dat het niet verstandig is te veel te hopen. Realisme is meer op zijn plaats.’

Realisme?

‘Ik ben blij dat ik begin jaren negentig en ook in 2005 politiecommandanten heb ontmoet die me cijfers lieten zien. En wat blijkt: de criminaliteit van de Roma gaat gelijk op met hun aandeel in de bevolking. En meestal betreft het dan ook nog de kleinere geweldsdelicten. En het gaat altijd om daden die voortkomen uit armoede.’

Klootzakken zijn overal, dus ook onder Roma. Schrok je daarvan?

‘Je psychologische inzicht verdiept zich wel. Dat er ook klootzakken tussen zitten, heb ik in mijn boek niet verbloemd, anders zou het een zoetsappig verhaal geworden zijn. Ik heb toch gekozen voor de waarheid. Neem het verkopen van kinderen op straat. Dat kun je niet negeren. Dat moet je toch opschrijven.’

Hoe reageer je als je op straat een kind wordt aangeboden?

Dat is verschrikkelijk, echt verschrikkelijk. Daar werd ik zo agressief van. Dat het zover komt met de moraal van mensen. Ik moet er weer bij zeggen dat natuurlijk niet iedere Rom zijn kinderen op straat te koop aanbiedt. Bovendien moet ik erbij zeggen dat ook niet-Roma het doen. Het is begonnen na de val van Ceaușescu, toen er mogelijkheden kwamen om het beter te krijgen, geld te verdienen. Westerse, kinderloze echtparen sprongen erop in en er was ook geen wetgeving op dit gebied. In latere jaren hebben getraumatiseerde moeders mij

aangeklampt. “Weet u wat er met mijn kind is gebeurd?” Men dacht dat de harten uit die kinderen werden gesneden voor transplantaties in het Westen. Ik heb veel van die moeders gezegd dat hun kinderen bij goede mensen zijn terechtgekomen die zelf geen kinderen konden krijgen. Ik hoop heel erg dat de lezer beseft in welk land zich dit afspeelt: in een land waar jaren een tiran aan de macht is geweest, een land dat zich nu in snel tempo aan het vernieuwen is.’

Jullie hebben een stichting in het leven geroepen om Roma te helpen. Maar daar zijn jullie mee gestopt. Ik citeer nogmaals: Ik ben geen naieveling, er zijn wel grenzen. Is men over de grens gegaan?

‘Nee, nee, ik heb zoveel warmte gekregen, zoveel plezier gehad en voel me vaak zo prettig en welkom bij Roma thuis. Sommigen zijn heel goede vrienden geworden. Begin jaren negentig hebben Jaap en ik een stichting opgezet. Stichting RomRom financierde initiatieven die door Roma zelf waren genomen. Er was altijd wel een Rom die net iets langer had gestudeerd dan de anderen en die projecten op poten zette om zijn eigen mensen te helpen. De eerste jaren ging het goed en bood de stichting ongeveer tien Roma een inkomen. In latere jaren leek het toch mis te gaan. Toen zijn we ermee gestopt.’

Waarom dan?

‘Van het geld dat wij in Nederland via Mensen in Nood voor een bepaald project hadden ingezameld, werd bijvoorbeeld door een van onze contactpersonen in Roemenië een gouden kettinkje gekocht. Voor mij. Die mevrouw vond dat ik te weinig goud droeg. Ze wilde aardig zijn. Maar ik vond natuurlijk dat het geld tot de laatste cent naar het project moest gaan. Misschien te strikt, want wat kost zo’n kettinkje nou. Maar er werd bijvoorbeeld met gemeenschapsgeld door iemand een kleurentelevisie gekocht die niet op een school, maar bij die persoon thuis werd neergezet, compleet met schotel. Dat soort dingen... Ik draag het kettinkje overigens nog dagelijks. Nadat we waren gestopt met de stichting, wilde ik jaren niets meer met zigeuners te maken hebben. Ik kon geen zigeunermuziek meer horen. Als ik maar iets hoorde wat erbij in de buurt kwam, zette ik meteen de radio uit. Ik had het helemaal gehad, maar ik ben toch niet cynisch geworden.’

Er wordt vanuit Nederland toch ook heel veel gedaan voor Roemenië?

‘Ik erger me dood aan sommige hulporganisaties, al is het allemaal goed bedoeld. Maar het is soms zo onnadenkend wat er op poten wordt gezet. Een hulporganisatie stuurde een ploeg naar Caracal om de muren van een school te stuken. Aardig, maar geef de mensen van die school een paar honderd euro en laat ze het zelf doen. In die wijk leven een hoop werkloze

stukadoors. Door op deze manier mensen het werk uit handen nemen, kweek je afhankelijkheid.'

Zoals in het dorp Hetea?

'Die voedseltransporten moeten eigenlijk ophouden. Als jij blikken met wortelsalade krijgt, terwijl je niet weet wat het is, dan verkoop je die blikken toch om eten te kopen dat je wel kent? Er waren plannen om Hetea, echt een heel arm dorp, te verplaatsen naar een stad. Maar er kwamen steeds hulpgoederen naar Hetea. Dus bleven de mensen daar maar wonen.'

Is er veel veranderd in die vijftien jaar?

'Met veel Roma gaat het redelijk goed. Ik was aangenaam verrast door de verbeteringen in veel wijken. Een enkeling heeft zelfs een paleisachtig huis kunnen neerzetten. Het zelfbewustzijn is ook verbeterd.'

Hoe uit zich dat zelfbewuste?

'Vaak waren het Roma die zeiden dat ik niet over hen moest schrijven. "Wij zijn slechte mensen," vertelden ze me. Wij hebbende nagels van het kruis van Jezus gesmeed. Voor straf zijn wij zigeuners geworden." Dat hoor je nu niet meer. Er wordt nu over de deportaties in de Tweede Wereldoorlog gepraat. Dat de Roemeense Roma eeuwenlang slaven zijn geweest, is al bijna algemeen bekend. Ook de Roemeense overheid raakt doordrongen van het feit dat de Roma aandacht moeten krijgen, dat scholing voor deze groep heel belangrijk is. Daar begint het allemaal mee; met educatie. In Boekarest zijn jonge afgestudeerde Roma hard aan het werk voor de eigen bevolkingsgroep. Er worden onderwijzers en sociaal werkers opgeleid die Rom zijn. En neem Ion Vasile uit Caracal. Een Rom die een school in zijn eigen woonkamer dreef. Voor Roma-dropouts. Die hebben we gesteund met behoorlijk veel geld om een school op te zetten. Op een gegeven moment dachten we dat hij met geld sjoemelde. We waren boos en hebben hem geen geld meer gestuurd. Achteraf denk je: waren wij te streng?'

Een typisch westerse houding?

'We waren Hollandse boekhouders, wij wilden papieren zien. Toen we er vorig jaar waren, na tien jaar afwezigheid, bleek dat de school een kleuterschool was geworden. Met Roemeense juffen die zelfs Romani, vaak de enige taal die Roma-kinderen beheersen, hadden geleerd om les te kunnen geven. Dat is toch prachtig? Drop-outs zijn er in die wijk nauwelijks meer. Op de kleuterschool worden Roma-kinderen voorbereid op de officiële basisschool. De leerkrachten worden betaald door de overheid. Dat is echt kicken! Duizenden kinderen hebben leren lezen en schrijven. Nu gaat het even wat minder, want ze hebben al een jaar geen stroom omdat ze de rekening van 320 euro niet kunnen betalen. Voor ons niet zo'n groot bedrag, maar daar wel. Wij hebben nu voorgesteld om de helft te betalen, als zij de andere

helpt bij elkaar kunnen krijgen. Dus nu zijn ze ongelofelijk in de weer dat bedrag bij elkaar te krijgen.'

Waarom niet het hele bedrag overgemaakt?

'Nee! Dat is vernederend. Laat duidelijk zijn; het zijn geen zielepietjes. De mensen daar kunnen heel veel. Je moet ze juist stimuleren, een schop onder hun kont geven.'

De relatie tussen Roemenen en Roma is verbeterd?

'Roemeense vrienden van ons praatten in het begin heel negatief over Roma. Echt racistische praat. Dat is veranderd. Ze zeggen nu, bijna verheugd: "Ik heb laatst een zigeunermeisje ontmoet dat op de universiteit zat!" De Roemeense gemeenschap in Nederland heeft het geloof ik nooit zo prettig gevonden dat ik publiceer over Roma. Ze vinden dat ik de vuile was buiten hang. Ze zijn bang dat zij met Roma geassocieerd worden. Midden jaren negentig is er een periode geweest dat de Roemeense overheid in officiële stukken het woord 'țigani' (zigeuner) weer ging gebruiken omdat ze vonden dat Romi (het Roemeense woord voor Roma) te veel op 'Roemenen' leek. Roma-leiders zijn toen in het geweer gekomen en hebben voor elkaar gekregen dat het 'Rromi' werd, met een dubbele r. Dat woord was uiteindelijk wel acceptabel voor de Roemeense overheid.'

Maar aan het slot van je boek schrijf je: 'Als dit zo doorgaat, als de traditionele Roma hun pasverworven rijkdom zo ostentatief blijven tonen, dan gaat het binnenkort inderdaad weer mis tussen Roma en Roemenen.' En je gebruikt in *Sla een spijker in mijn hart* een paar keer het woord pogrom. Dat is een beladen woord.

'Een extreem woord. Ik heb er lang over nagedacht of ik dat woord moest gebruiken. Maar ik heb het toch gedaan. Er zijn nog niet zo heel lang geleden bij conflicten tussen Roma en Roemenen doden gevallen, er zijn Roma-wijken platgebrand, er zijn Roma verjaagd die niet konden terugkeren naar hun huizen. Het ging wel om een etnisch conflict, zonder aanzien des persoons. Er is nu jaloezie. Veel Roma hebben na de val van Ceaușescu het nieuwe leven makkelijker opgepikt. Zij zijn gewend te handelen. Als je onder Ceaușescu een spijkerbroek nodig had, ging je naar een Rom op de markt.'

Aan je reizen door Roemenië heb je een pleegzoon overgehouden?

'Nou ja, pleegzoon... David heeft zichzelf tot pleegzoon benoemd. We kenden hem al toen hij nog een schattig ventje was. Nu is hij groot. Hij is in het leger geweest. Nu wordt hij door zijn ouders gedwongen van school te gaan om langs de kant van de snelweg zelfgemaakte trechters te verkopen. In overleg met ons heeft hij besloten toch weer naar school te gaan. Wij maken elke maand geld over. Hij doet enorm zijn best en het gaat goed met hem. Maar als hij

nu niet overgaat, stoppen we met geld sturen. Hij kan over twee jaar naar de universiteit. Dat is toch beter dan je leven lang met trechters staan te leuren?’

Is het hoofdstuk Roma nu afgesloten?

‘Ja, al zal ik de Roma altijd in de media blijven volgen. En sommige vrienden, onder wie David, zullen we blijven opzoeken. Ik heb ontdekt dat ik het schrijven van non-fictie ontzettend leuk vind. Ik ben ook al op zoek naar een ander onderwerp. Ik heb geen andere betaalde baan, ik leef van het schrijven. Non-fictie werk geeft je een plaats in de maatschappij, het geeft je een zekere betrokkenheid. Maar ik baal er wel van dat ik soms niet in de eerste plaats als romanschrijfster wordt gezien. Tussen mijn eerste boek over Roemenië, *De stilte voor het vuur* en *Sla een spijker in mijn hart* heb ik vier romans geschreven! Vier!’

En vanaf nu zul je ook nog eens bekend staan als de Roma-deskundige, en zien we je op televisie terug in allerlei actualiteiten programma’s en praatgroepen...

‘Dat heb ik al geaccepteerd. Ik kom nooit meer van de Roma af. Maar dat vind ik niet erg. En wacht maar eens af wat ik als romanschrijfster ga laten zien!’
